

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БИЗНЕС ЗАҢДАРЫ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ ОРТА

Ұйымдастыру этикасы

Дәрістің жоспары:

1. Ішкі этика;
2. Қоршаған орта этикасы;
3. Қабылдаушы елдің стандарты.

1. Ұйымдастыру этикасы халықаралық кәсіпорын үшін маңызды мәселе болуы мүмкін. Әдетте корпорацияларға жеке ерік-жігер мен жауапкершілікке қатысты әрекет ететін моральдық нормалар қалай қолданылады? Егер ұйымдардың моральдық жауапкершілігі бар деп есептелетін болсақ, ұйымның ішінде корпорацияның моральдық нормаларын бұзғаны үшін жауапты болу керек пе? Дәстүрлі көзқарас, этикалық емес іс-қимылдарға қатысты жауапты болуы керек. Мысалға, инсайдерлік саудаға қатысты ішкі ақпараттарды білетін және өз мақсаттары үшін пайдаланатын адам моральдық жауапты. Мәселе ірі ұйымдардағы жауапкершіліктің үзіндісі. Этикаға жатпайтын әрекеттерді көптеген еркін актерлер жасай алады. Кейбіреулер ұйымдық ережелерді ұстануы мүмкін және бұл процестегі өз үлестерінің нәтижесін білмеуі мүмкін. Олардың надандықтары оларды жауапкершіліктен босата алады.

Ханна Арант 1963 жылы «Иерусалимдегі Эйхманн: зұлымдықтың біртұтастығы туралы» баяндамасында орындаушының жауапкершілігінің мәселесін сипаттады. Адольф Эйхманн яһудилерді қайтыс болған лагерьлерге жеткізетін пойыздарды басқаратын орта деңгейлі бюрократтың типі болды. Оның мінез-құлқының моральды түрде айыпталып жатқандығы туралы айыптауларына жауап ретінде, ол «бұйрықтарды орындады» деп жауап берді. Эйхманн яһудилерге қарсы жаман ниеттілерге ұқсамаған сияқты, бірақ ол басқа адамның тұрғысынан ойлауға қабілетті емес еді. Оның «этикалық ойлауға» келмеуі оның зұлымдықпен әрекет ету секілді қауіпті болды.

1994 жылы бизнес көшбасшылар тобы батылдықтың барлық адамның кінәсінің тұжырымдамасымен Батыстың тұжырымдамасын біріктіретін «Халықаралық бизнес коук дөңгелек үстелінің принциптерін» ұсынды – қоғамның басты құндылығы ортақ игілік үшін бірге жұмыс істеуі керек. Коукстық қағидаттар іскерлік шешімдерді қабылдау кезінде назарға алынуы тиіс факторларды тізімдейді.

1-қағидасы бизнесті акционерлер мүдделерінен тыс шығуға міндеттейді. Компаниялар акционерлердің ғана емес, сонымен қатар олардың клиенттерінің, қызметкерлерінің, жеткізушілерінің, бәсекелестерінің және жергілікті қауымдастықтардың әл-ауқатын ескеруі керек.

2-қағидасы басқа елде бизнеспен айналысатын компанияларға қатысты. Ол бизнестің әлеуметтік және экономикалық нәтижелерін (іскерлік салдары) инновацияны, әділеттілікті және әлемдік ынтымақтастықты дамытуға бағытталуын талап етеді. Шет елдердегі компаниялар өнімді жұмыспен қамтуы және азаматтардың өмір сүру деңгейін арттыруы тиіс.

3-қағидасы «Іскерлік мінез-құлық: заңның хатынан сенімділік рухына», компанияда құқықтарды тек заңға сәйкес қолдануға жеткіліксіз екенін айтады. Мысалы, зияткерлік меншік құқықтарына қатысты кез келген ақпараттың ашылуы кедей елдердің ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етуге деген ұмтылысты білдіреді.

6-қағидасы қоршаған ортаны құрметтеу барлық халықаралық компаниялар үшін моральдық минимум деп жариялайды. Қоршаған ортаны қорғау қоршаған ортаны жақсартуды, тұрақты дамуды ынталандыруды және табиғи ресурстарды ысырапсыз пайдалануды болдырмайды.

7-қағидасы «Заңсыз операцияларды болдырмау» парақорлық пен жемқорлықты жоюға және олардың белгілі бір елдің дамуына зиянды әсерін тигізбеуге бағытталған. Корпорациялардың әлеуметтік және экологиялық жауапкершіліктері бар деген болжам Біріккен Ұлттар Ұйымының жаһандық іс-қимыл бағдарламасында танылады. Жаһандық әсер ету бастамасы – компанияларды қоршаған ортаны қорғауға, балалар еңбегін пайдаланбауға және еркін кәсіптік одақтарға қолдау көрсетуге шақыратын ерікті бағдарлама.

2. Жылдам экономикалық даму және индустрияландыру белгілі бір бағаға ие: жергілікті

және жаһандық экологияға зиян тигізеді. Индустрияландыру мақсаттарын қоршаған ортаны қорғаумен теңестіру қажет. Аз дамыған елдер үшін дамыған елдерден көмек өте маңызды. Кедейшііктен дамыған елге сәтті дамып келе жатқан елдер өсіп келе жатқан экономика болып саналады және өз азаматтарына салауатты ортаны қамтамасыз етуге тиіс. Корея, әлемдегі 12-ші сауда елі, осындай елдердің бірі. Ол қоршаған ортаға зиян келтіретін жылдам индустрияландыру арқылы жыл сайынғы 8%-ға жоғары экономикалық өсімге қол жеткізді. Кореяның ірі өнеркәсіптік орталықтарының бірінде еліміздің индустриализация ескерткіші бар, онда жазба бұзылған: «Зауыт құбырларынан түтіннің ұлғаюы ұлттың гүлденуі мен өркендеуінің символы».

Қоршаған ортаны қорғауға назар аудармау себебінен, 1980 жылдардан бері ол маңызды саяси мәселе болды. 1997 жылы осы салада 300-ден астам үкіметтік емес ұйымдар (ҰЕҰ) құрылды, оның ішінде Кореяның қоршаған ортаны қорғау жөніндегі қауымдастығы мен қоршаған ортаны қорғау жөніндегі Кореяның іс-қимыл федерациясы. Ақыр соңында, үкімет халықтың экологиялық проблемаларға деген сезімталдығының жоғары деңгейіне жауап берді. Елімізде қоршаған ортаны қорғау саласындағы заңдардың орындалуын қадағалайтын жеке агенттік болған. 1979 жылы Үкімет қоршаған ортаны қорғау жөніндегі басқармаға, (ЕА) қоршаған ортаны қорғау жөніндегі нормативтік актілерге және жауапкершіліктерге сәйкестігін қадағалауды бекітті. Содан кейін Кореяның Конституциясына барлық азаматтардың таза және салауатты ортаға құқықтарын бекітетін түзету енгізілді.

1990 жылдан бері Корея өзінің экологиялық заңнамасын модельдеуді АҚШ-тың тәжірибесіне сүйене отырып бастады. Бұл 1990 жылы Экологиялық саясат туралы негізгі заңның (ВЕРА) қабылдау сәтінен басталды. Сонымен қатар, ЕА мәртебесі Қоршаған ортаны қорғау министрлігіне жаңартылды.

Корейлік тәжірибе қоғамның экологиялық мәселелер туралы хабардарлығын және үкіметке қысым көрсетуде ҰЕҰ-ның рөлін көрсетеді. Экономикалық даму және күшті демократиялық нормаларды енгізу қоғамның санасын арттыруға алып келді. Алайда Кореяның қоршаған ортаны қорғау заңдарында кемшіліктер бар. Экономикалық даму Кореяның өмір сүру деңгейін табысты түрде жақсартады және онда демократиялық институттардың дамуы, бірақ қоршаған ортаға қысым жасау құны. Ағымдағы сұрақ – экологиялық заңнаманы жетілдіруге және экологиялық жағдайды жақсартуға экономикалық өсім нәтижесінде жеткілікті қаражат бөлінетіні туралы мәселе.

«Тұрақтылық» ұғымы әртүрлі контексте қолданылады. Мысалы, қысқа мерзімді басқару әдісі пайда табуды қысқа мерзімде жақсартуға мүмкіндік береді, бірақ ұзақ мерзімді перспективада табыстың тұрақтылығын қамтамасыз етпейді. Тұрақтылық қоршаған ортаны сақтау және адам құқықтарын қорғаумен тығыз байланысты. Бұдан басқа, экологиялық мәселелер енді адам құқықтары мәселесіне айналды. Бұл бөлімде қоршаған орта мен адам құқықтары тұрғысынан тұрақтылық ұғымы қарастырылады.

Біріккен Ұлттар Ұйымы әлемнің өркендеуі үшін, барлық адамдарға қауіпсіз, тұрақты кеңістік құру бағытында, жаһандық прогресс пайымын жүзеге асыру мағынасында, әмбебап болуы үшін әзірленген тұрақты даму мақсаттарында (SDG) жиынтық орнатты. Бұл мақсаттар әрбір адамның жаһандық тұрғыда ортақ жауапкершілікке ие болуы керек деп санайтын моральдық принципін көрсетеді. Бұл мақсаттар дамыған және дамушы елдер үшін ең маңызды проблемаларды жинақтайды. Алайда мақсаттары мен міндеттері, оларды жүзеге асырудың күрделілігі, әр елдің даму жағдайына байланысты. Табиғи және әділ халықаралық қоғамдастық елдердің шұғыл қажеттіліктеріне бағытталған. SDG бойынша халықаралық пікірталастың елеулі бөлігі, дамушы әлемге жылжыту үшін әлемнің дамыған жауапкершілігін көрсететін, нақты мақсаттар мен міндеттерді кейбір дамушы елдердің қажеттіліктерін қолдауға бағытталған болатын.

Тұрақты даму мақсаттары қандай және дамушы елдерге, әсіресе аз дамыған елдерге қалай әсер етеді?

1992 жылғы Рио-де-Жанейродағы қоршаған орта мен даму туралы Декларация. Келесі бөлімде «Рио +» қағидаты қаралады (Біріккен Ұлттар Ұйымының 2012 жылғы шешімі).

Рио қағидалары

Кедейлікті жою

Кейбір өңірлерде кедейлік деңгейін төмендетудегі прогреске қарамастан, бұл процестің жүруі біркелкі емес және кейбір елдерде кедейлікте өмір сүретін адамдардың саны артуда, ал әйелдер мен балалардың ең көп зардап шеккен топтары Африкада.

Тұрақты ауыл шаруашылығы

Әрбір адам тамақтану құқығына және аштықтан азат болуы сияқты негізгі құқықтарына сәйкес қауіпсіз, жеткілікті, адекватты және құнарлы тағамға қол жеткізуге құқылы.

Су және санитария

Су тұрақты дамудың іргетасы, өйткені ол бірқатар жаһандық проблемалармен тығыз байланысты. Сондықтан біз тұрақты дамуда судың маңыздылығын растаймыз.

Энергия

Энергия даму үдерісінде шешуші рөл атқарады, себебі тұрақты, заманауи энергетикалық қызметтерге қол жеткізу кедейлікті жоюға, өмірді сақтап қалуға, денсаулықты жақсартуға және адамның негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Сондай-ақ, энергияның тиімділігін арттыру, жаңартылатын энергия көздерінің үлесін ұлғайту және экологиялық таза, энергияны үнемдейтін технологиялар тұрақты дамытуда, оның ішінде климаттың өзгеру проблемасын шешу үшін маңызды екенін мойындаймыз.

Тұрақты туризм

Біз экотуризмді және мәдени туризмді қоса алғанда, тұрақты туризмге инвестицияларды ынталандыруды қолдаймыз.

Тұрақты көлік

Біз көліктік жүйелердің тұрақты дамуын, оның ішінде энергияны үнемдейтін мультимодальды тасымалдау жүйелерін, атап айтқанда қоғамдық тасымалдау жүйелерін, таза отын мен көлік құралдарын дамытуды және ауылдық жерлердегі көлік жүйелерін жетілдіруді қолдаймыз.

Тұрақты қалалар

Біз қала құрылысы мен қолжетімді тұрғын үй, инфрақұрылымды қамтамасыз ететін елді мекендерге біртұтас көзқарастың қажеттілігін мойындаймыз.

Денсаулық және халық

Біз инклюзивті, әділ, экономикалық тиімді, салауатты қоғамдарды құру үшін әлеуметтік және экологиялық тұрақтылықтың – кедей, осал топтарына, сондай-ақ бүкіл халыққа арналған іс-әрекеттердің маңызды екеніне сенімдіміз.

Тиімді және лайықты еңбекпен қамту

Біз, әсіресе әйелдердің және ерлердің, барлығы үшін жұмыспен қамту және табыс мүмкіндіктерін кеңейту қажеттігін атап, осыған байланысты кедейлік бар ауылдық, қалалық жерлерде жаңа жұмыс орындарын ашу жөніндегі іс-әрекеттерді, шағын және орта кәсіпкерлікті

қолдаймыз. Біз қызметкерлерді білім беру, оқыту, денсаулық сақтау, әлеуметтік қамтамасыз ету, олардың құқықтарын құрметтеу, денсаулықты және қауіпсіздікті сақтау, оның ішінде, әлеуметтік, құқықтық кепілдіктер, еңбекке лайықты мүмкіндіктер болуы қажет екенін мойындаймыз.

Мұхит пен теңіздер

Біріккен Ұлттар Ұйымының Теңіз құқығы туралы конвенциясы мұхиттарды және олардың ресурстарын сақтау және орнықты пайдаланудың құқықтық негізін қамтамасыз етеді. Біз әлемдегі мұхиттарды сақтау мен орнықты пайдаланудың маңыздылығын атап өтеміз. Сондықтан біз мұхиттар мен теңіз экожүйелерін қорғауға, қалпына келтіруге міндеттіміз және теңіз ортасына әсер ететін қызметті басқаруда сақтық шараларын қолданамыз.

Климаттың өзгеруі

Климаттың өзгеруі біздің уақытымыздағы ең үлкен проблемалардың бірі екендігін тағы да растаймыз және біз парниктік газдар шығарындыларының бүкіл әлемде өсіп келе жатқандығына алаңдаушылық білдіреміз. Біз Климаттың өзгеруі туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының Негіздемелік Конвенциясы мен Киото хаттамасы тараптарына өз міндеттемелерін толық орындауға шақырамыз. Біз ормандарды көбейтуді, қалпына келтіруді, орман өсіруді қамтамасыз ету бойынша күш-жігерді күшейтуді және ормандардың тақырлануын тоқтатуды және қалпына келтіруге бағытталған барлық күш-жігерді қолдауға шақырамыз.

Биоәртүрлілік

Біз биоәртүрлілікті жаһандық жоғалту, экожүйелердің биологиялық тозуын және сумен жабдықтау, азық-түлік қауіпсіздігін, сондай-ақ қазіргі және болашақ ұрпақтардың, бүкіл әлем бойынша барлық адамдардың денсаулығын сақтау маңыздылығын мойындаймыз. Біз байырғы халықтар, жергілікті қауымдастықтар практикасы дәстүрлі білім, инновациялар мен биоәртүрлілікті сақтау және орнықты пайдалану үшін маңызды үлес қосып отырғанын мойындаймыз, оларды кең қолдану әлеуметтік әл-ауқатты өсіретініне сенеміз.

Химиялық заттар мен қалдықтар

Біз химиялық заттарды ұтымды пайдалануды, адам денсаулығы мен қоршаған ортаны қорғау үшін маңызды екенін мойындаймыз. Біз көптеген елдердің, әсіресе аз дамыған елдерде барлық химиялық заттарды пайдалануды реттеу үшін әлеуеті мен мүмкіндіктері жоқ екеніне қатты алаңдаймыз. Біз, әсіресе, осы қалдықтармен күресуге мүмкіндігі шектеулі елдерде, қауіпті, заңсыз демпингтік дұрыс басқаруды алдын алу, барлық ықтимал шараларды қабылдау үшін мүдделі тараптарды шақырамыз.

Гендерлік теңдік

Біз әйелдердің өмірлік маңызды рөлін, олардың басқаруда толыққанды, тең дәрежеде қатысуын және орнықты дамудың барлық салаларында көшбасшылығын тағы да растаймыз. Біз саяси және экономикалық шешімдер қабылдауда, ресурстарды бөлу және әйелдердің экономикаға толыққанды қатысушысы болуына кедергі жасамай, әйелдердің тең құқықтары мен мүмкіндіктерінің қағидаларын ұстанамыз.

3. Халықаралық компаниялар бизнес жүргізетін елдерде әртүрлі стандарттарға жауап береді және қабылдаушы елдің немесе өз елінің стандарттарын (денсаулықты, қауіпсіздікті, қоршаған ортаны қорғауды) шетелдік қызметте қолдану туралы шешім қабылдайды. Компания үш тәсілдің бірін таңдай алады.

Біріншіден, компания бұл елдегі қызметке тек қана қабылдаушы елдің стандарттарына

этикалық және заңды түрде міндеттеме беру туралы шешім қабылдауы мүмкін. Тек қана экстерриторитарлы түрде қолданылатын, мысалы, АҚШ-тың Шетел Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңы (FCPA), бағалы қағаздар және монополияға қарсы заңнамалар қолданылатын заңдар. Мұндай көзқарас іскерлік этикадағы «моральдық минимум» мектебімен тығыз байланысты, мұнда компанияның моральдық империясы заңға ғана сәйкес келеді.

Екіншіден, этикалық компания өз елінің жоғары стандарттарына, әсіресе оның қызметінен шығын келтірілетін аудандарда сыни тұрғыда қолдануға шешім қабылдауы мүмкін. Мұндай көзқарас АҚШ-та, мысалы, заңнамада белгіленген экологиялық, денсаулықты сақтау және қауіпсіздік стандарттары шетелдік операцияларда да қолданылады.

Үшінші тәсіл – екінші нұсқасы. Мұндай көзқарас, жоғары стандарттарға қолайлы болғанымен, олар барлық жағдайларда этикалық тұрғыдан мүмкін болмайды деп пайымдайды. Мұндай тәсіл компанияға қабылдаушы елдің даму кезеңін ескеруге мүмкіндік береді. Осындай әдісті пайдаланған этикалық компания келесі сұраққа жауап беруі керек. Елдің қатаң талаптарының қолданылуы қабылдаушы (дамушы) елге немесе оның дамуына зиян тигізуі мүмкін бе?

Бұл сұрақтың баламалы тұжырымдамасы компанияның елдегі қатысуының оң нәтижесі төмен немесе этикалық емес ұлттық стандарттардан асып кете ме? Мысалы, кедей елдердегі операциялардың экономикалық пайдасы халықтың белгілі бір топтарына қатысты ашық кемсітуге ұшырайтын елдегі компания жұмысын ақтайды ма?

Жоғарыдағы сұрақтарға жауап берудің бірнеше жолы бар. Біреуі этикалық релятивизмді пайдаланады. Ол этиканың мәдениетпен байланысы бар деп санайды, сондықтан қабылдаушы елдің этикалық нормаларын сақтау қажет. Дегенмен батыстық компания үшін (американдық) сіздің елде этикалық жағымсыз деп есептелетін нәрсе жасау қиын. Екінші әдіс «американдық құқық» деп аталды және сыртқы экономикалық мәмілелерде өз елінің (АҚШ) ережелерін және стандарттарын қолдануды талап етеді. Бұл тәсілдің қаупі жергілікті мәдениетті және өмір салтын құрметтеудің маңыздылығын төмендетуі мүмкін. Үшінші одан да көп радикалды көзқарас халықаралық компаниялардың ешқандай этикалық ережелерді орындамауы керек. Олардың бәсекелестері мұны жасай алмағандықтан, жоғары этикалық нормаларды ұстануы, оларды кемшіліктерге соқтырады. Бұл көзқарас FCPA («Шетелде сыбайлас жемқорлық туралы заң») туралы сынға салғандар тарапынан ұсынылды.

Дәрісте қолданылған материалдар:

1. International Business Law and the Legal Environment, 3rd edition, Larry DiMatteo кітабынан алынған.